

Ottományi Katalin (1956) régész, a szentendrei Ferenczy Múzeum munkatársa. Kutatási területe a római kori Pannonia.

Római telep és temető Budaörsön

Ottományi Katalin

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága raktárbázis építését megelőző próbaásatást, majd megelőző feltárást végzett a 2002–2003. évben Budaörsön, a Kamaraerdei dűlőben, a Hosszúréti patak északi partján. E területen már korábban is folyt régészeti feltárás, amikor a mélyszántás több római épület falát megbolygatta (1963–1965, Budapesti Történeti Múzeum). Ekkor találtak egy összetört hombárban 2236 db ezüst éremből álló, a 3. század közepével (Kr. u. 251) záródó éremleletet is. A lelőhely – kiterjedését a felszínen található kövek, tegulák és kerámiatöredékek alapján megállapítva – bekerült Magyarország Régészeti Topográfiájába, mint kelta telep és római villagazdaság (MRT 7. kötet, Buda és szentendrei járás, 5/2. lh. Kamaraerdei dűlő).

2002 tavaszán a terület tulajdonosa jelezte, hogy raktárbázis építését tervezik a területen, így a lelőhely lehatárolása érdekében próbafeltárást kezdtünk. Ennek során kiderült, hogy a Pistáli réten keresztülfolyó Hosszúréti patak északi oldalán kb. 14 hektár kiterjedésű területen több korszak régészeti leletei találhatóak.

A terület északi felén előkerült egy átlós irányban futó árok nyomvonala, melynek betöltésében két római feliratos oltárkő és több kisebb faragott kő volt. Ugyanerről a helyről az 1970-es évek elején már bejelentettek egy kiszántott oltárkövet, melyet Marcus Antonius Victorinus, aquincumi *duumvir* állított Terra Maternek. A jelenleg megtalált egyik követ is ő állította, mégpedig a 3. század elején Hercules Augustusnak. A másik töredékes oltárkövet ugyancsak Terra Maternek szentelték a hajdani *vicus* (római kori falu település) lakói. Az oltárkövek a római telep illetve villagazdaság szentélyéből származhatnak, melynek köveit a szentély pusztulása után feltöltéshez használták.

A lelőhely sűrűbben lakott része a déli területen, a patakhoz közelebb eső domboldalon volt. Itt a próbafeltárás árkaiban, majd az ezt követő megelőző feltárás során neolitik, rézkori, bronzkori, kora vaskori, keltarómai telep, kőépületes villagazdaság és római illetve honfoglaláskori temető került elő. A 2002 márciusától

2003 október végéig tartó régészeti ásataison mintegy 2200 objektumot (házat, gödröt, sírt) tártunk fel. A különböző korszakokhoz tartozó jelenségek gyakran egymás fölött illetve egymásba ásva helyezkedtek el.

Az ásítás eddigi eredményei alapján a terület legkorábban a neolitikumban népesedett be (Kr. e. 5400–4000). A Dunántúli vonaldíszes kultúra fiatalabb szakaszának bekarcolt edényei (zselizi kultúra), majd a Lengyeli kultúra népének szép vörös, fehér festésű talpas tál-töredékei jellemzik e korszakot. Ehhez a periódushoz csak néhány gödör köthető.

A késő rézkorban állattenyésztő népesség telepedett meg itt, az ún. Badeni kultúra népe (kb. Kr. e. 3400–2900). Budaörs területén eddig rézkori lelőhelyet nem ismertünk, a most feltárt telep az első bizonyíték rá, hogy ebben az időszakban is lakott volt a Budaörsi medence. A rézkori telep az egész domboldalra kiterjed, bár délen a patak partjái már nem ér le. Félig földbemélyített, szabálytalan lakóházai, egyik sarokban kerek kemencével, gyakran sorokba rendezve, a mai Szőlőskerti út felőli részen találhatóak. A házakat kerek tárolóvermek, szemétkövek, agyaggyerő gödörök övezik. Bennük számos mindennapi használati tárgyat, például kaparókat, kő- és csonteszközöket, edénytöredékeket találtunk. Jellegzetes kerámia a kétosztatú tál, kúpos végű kis poharak, benyomkodott peremű fazekak stb. Egy kultikus gödörben 16 ép edényt tártunk fel, gyerek-

Az ásítás részlete légifelvételen

Fűtőcsatornával ellátott kőépület részlete

csontvázal és sok állatsonttal együtt. Igen sok kerek gödörben találtunk egész állatsontvázat (ló, szarvasmarha). A telep melletti rézkori temető eddig még nem került elő, csak a házak között elszórva volt egy-egy zsugorított csontváz a kerek gödrökben.

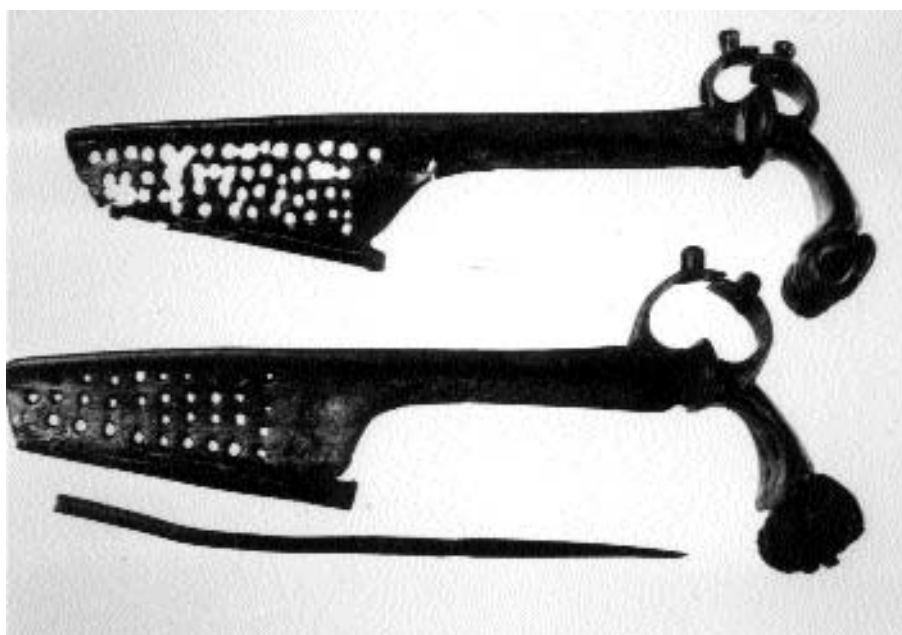
A bronzkor elején és közepén (Vatya kultúra) ritkán lakott volt a patakpart. Majd a késő bronzkori ún. urnamezős kultúra népe hozott itt létre nagyobb telepet s temetőt a terület keleti és déli felén (Kr.e. 1500–800). E kultúra nevét jellegzetes temetkezési módjáról kapta. Temetőjéhez tartozó sírok (urnák, bögrék és behúzott peremű tálak) az általunk feltárt területen már 1963-ban előkerültek, az akkor még Vörös Csillag Tsz. (ma Franktanya) földjén. Jelenlegi ásatásunkon a római villa épületei alatt és között bukkantunk urnasíros temetkezésekre. Körülbelül 20 ilyen sír van, egymáshoz közel, egy csoportban. A sírokba 2-3, néha több edényt tettek. Egy nagyobb edénybe helyezték a hamvakat, s ezt egy tállal vagy másik edénnyel lefedték. Turbántekercses tálak, nagyobb méretű, kannelúrázott vállú, kétfülű edények jellemzik e korszakot. Ékszer ritkán van a sírokban, esetleg egy-egy bronzgyűrű, vagy gyöngy. Szinte valamennyi sírnak a tetejét megbolygatta a szántás, valószínűleg sokat el is pusztított. Lakóházakat nem találtunk, néhány gödör tartozik még e korszakhoz. Egyikben például egy pár csontkorcsolyát találtunk.

A késő vaskorban (Kr. e. 1. század) a kelta eraviszkuszok éltek itt a Kamaraerdei dűlőben. A kelta település házai és tárolóvermei a patak-

menti déli részen, mindenütt a római teleppel keveredve kerülnek elő, gyakran a kőépületek alatt, így a telep szerkezetét jelenleg nem lehet megállapítani. Ugyanitt már 1964-ben egy földbemélyített gödörház is napvilágot látott. Benne jellegzetesen kelta besimított díszű illetve festett sávos korongolt edények és kézzelformált fazekak. Az egyik hulladékgödörben három kutya csontváza volt. Egy téglalap alakú földbemélyített lakóházból Kr. e. 20–1 közé keltezhető Augustus-kori *terra sigillata* került elő, egy másiktól pedig Augustus-kori érem. Mindezek azt bizonyítják, hogy a kelta telep gazdagabb lakói már a hódítás előtt kereskedtek Rómával.

Ez az eraviszkusz őslakosság megérte a római foglalatást, s helyben maradvá beleolvadt a római népességbe. Név szerint három itt élt kelta embert ismerünk, kik már átvették a rómaiaktól a sírkőállítás szokását s nevüket egy sírkövön illetve síroltáron megörökítették. Egy asztrális szimbólumokkal díszített töredékes sírkövön Veriuga neve olvasható, talán férje állította a sírkövet. A másik egy síroltár, melyet Nonnusnak állított egy bizonyos Busai.

A római korban mintegy négy évszázadon keresztül lakott volt Budaörs (Kr. u. 1–4. század). Aquincumhoz, Pannónia székhelyéhez való közelsége meghatározó jelentőségű volt. Itt futhatott az Aquincumból Florianán keresztül Savariába vezető út, melynek vonalát villák és temetkezések sora jelzi megyénk területén. A Kamaraerdei dűlőben egy római vidéki telep, ún. *vicus* alakult ki, rajta több villagazdasággal. A római telep a pataktól felfelé mintegy 250 méter hosszan a terület teljes szélességében megtalálható (kb. 9 hektár területen). A kőépületek a patakhoz közelebbi

Kora római szárnyas fibulák

Római kőépület részlete

részen húzódtak. A kőépületek között s azoktól északra földbemélyített házak, gödörlakások, tároló vermek, szemétgödörök, kemencék helyezkedtek el. Ez volt az ipari negyed.

A kora római település 1–2. századi, félig földbemélyített, szabályosan négyszögletes, paticsfalú házaiban illetve szabálytalan kör alakú mély gödörházaiban a leletanyag alapján az őslakos kelták éltek tovább. E házak tetejét facölöpök tartották, melyek nyoma a házak feltárásakor még kimutatható volt. A házakban szövőszéknehezékek, állatcsontok és összetört cserépedények darabjai maradtak fenn. A kézzel formált, durván kidolgozott kis füles csészék és bögrék mellett már korongolt piros festett díszítésű korsókat, szürke, fényesre simított felületű tálakat, nagyméretű tárolóedényeket használtak.

A felszíni cölöpszerkezetes boronaházak csak később terjednek el, a római kőépítkezés pedig a 2–3. század fordulóján lesz általános. Aquincum környéke ekkor népesült be villagazdaságokkal. A város vezető tisztségviselői, illetve a leszerelt katonák (veteránok) egymás után építettek földbirtokaik központjában lakóházakat. A római korban a villagazdaság egy mezőgazdasági nagybirtokot jelentett, mely magába foglalta a tulajdonos és az intéző kőből épült lakóházait, fürdőt, magtárakat, továbbá az ott dolgozó emberek kezdetlegesebb lakóházait és a különböző gazdasági épületeket (istállók, kemence, műhelyek stb.).

Budaörsön körülbelül 60 különböző nagyságú kőépület került elő. A szántás sajnos igen sokat tönkretett belőle, többségüknek csak az alapozását sikerült megtalálni. Van ellenben néhány nagyobb épület, ahol habarcsos felmenő falak, vakolatnyomok s többretegű padlószint is megmaradt. Az Aquincum környéki villák jellemző formája a középfolyosós épület. Budaörsön is van egy ilyen, melyet *porticusszal*, oszlopcsarnokkal vettek körbe (alapterülete 480 m²). Az egyes helyiségek bejáratánál még a küszöbkövek is megmaradtak. Az épületen belül két padlószintet s

legalább 3 építési periódust lehet elkülöníteni. A felső padlószintet 4. századi érem keltezi. Legkésőbbi használatát egy cölöpszerkezetes, gerendavázis kis ház alkotja, melyet a délkeleti sarokba építettek, beleásva a cölöpöket a falak maradványaiba. Egy másik hasonló alaprajzú és tájolású, de jóval kisebb épületben téglával kirakott aljú fűtőcsatorna is előkerült. A lakóépületek leg egyszerűbb típusa egy téglalap alakú, kétharmad részben osztófallal kettéosztott épület. Ezt az alapformát későbbi hozzáépítésekkel bővíthették. A település legnagyobb épületének (kb. 700 m²) is egy ilyen téglalap alakú kettéosztatú épület volt a legkorábbi (Severus-kori) periódusa, melynek nagyobbik helyiségét két pillér tagolta. A későbbi, 4. századi hozzáépítések során egyrészt több

helyiséggel bővítették az épületet, másrészt belső osztófalakkal kisebb helyiségeket hoztak létre belőle. Keleti oldalon két, lapos járólappal kikövezett udvar volt, dél felé pedig pillérsorral nézett a római útra. Ezt az épületet ugyanis három oldalról apró kövekkel kirakott út vette körül. Az utakat szegélykövek, vagy fal szegélyezték, tetejüket valószínűleg sóderrel töltötték fel. A két út találkozásánál lévő kőfalon kapualapozás nyomai láthatók. Talán középület helyezkedett el itt az útkereszteződésben. A kőépület alatt korábbi leégett paticsfalú építményt is megfigyeltünk.

A terület nyugati felén egész házsor található. 10, nagyjából hasonló tájolású épület követi itt egymást félkör alakban. Az épületek között sóderes kis utcák illetve járdák futottak. Egy esetben három különböző épületet építettek majdnem egymás fölé ugyanarra a helyre. A korábbi épületek falait igen gyakran teljes hosszában vagy legalábbis az alapozásig kiszedték és felhasználták a későbbi házakhoz. A kőépületek gyakori típusa egy négyszögletes, osztatlan belső terű építmény, mely valószínűleg gazdasági épület volt.

Fűtésre utaló nyomot, padlófűtést, fűtőcsatornát nagyon kevés helyen találtunk. Ezeknél téglával rakták ki a fűtőcsatorna alját. *Hypocaustum*-oszlop csak szórványként került elő. A házak tetejét *tegulák* és *imbrex*ek fedték. Némelyik falát freskó is díszíthette, melyekből csak törmelékek maradtak ránk. Oszlop több helyen került elő, fürdőt viszont nem találtunk.

Egy vidéki telepen ill. villagazdaságban sokféle melléképületre volt szükség. Az állatok számára készült istállók, ólak, terményraktározásra használt magtár, pajta, valamint szerszámok tárolására épült raktárak alkották a villa gazdasági részét. Budaörsön eddig egyedülálló típus egy földbemélyített, téglalap- vagy négyzet alakú építmény, melynek legalább kettő, de gyakran mind a négy oldalát kőfal veszi körbe, pincszerűen a sárga altalajba mélyítve.

Felmenő faluk paticsból vagy fából lehetett a metsztfalak égésrétegei alapján. Többnyire vasszerszámok, különböző eszközök, szőlőmetsző kések vannak bennük – ezek az épületek feltehetőleg műhelyek vagy pincék lehettek. Jellemzőek még a cölöpszerkezetes felszíni építmények (magtárak, pajták). A többi melléképület mind földbemélyített objektum, valószínűleg a bennszülött *colonusok* lakóházai, munkahelyei. A település gazdasági része az északi oldalról övezte a kőépületeket. A gazdasági rendeltetésű építmények közül legjelentősebbek a kemencék. Kisebb, kerek, valószínűleg kenyérsütő kemencék mellett előkerült egy nagyobb mészégető kemence és két edényégető kemence is. Ez utóbbiak négyszögletesek, rostélyuk vályogtégglából illetve római téglából épült. Tüzelőterük kősztatú, s a délkeleti oldalról fűtötték őket. Sajnos az utolsó égetés anyaga nem maradt bennük, a hamusgödörben ellenben sok kora római kerámiát találtunk.

Egy másik, kisebb méretű késő római kemencében még a kiegészítésre váró szövőszéknehezékek is benne voltak. A kemencék mellett kutakat is találunk, ezeket a 4. században kövezték ki. A háziipar bizonyítékai még a malomkövek, valamint vas és üvegsalak töredékek. A félkész csontok helyi csontművességre utalnak. Nagyon sok csont hajtű, bőrvarrótű, csontretesz, játékkorong, sőt egy elefántcsont dobókocka is előkerült. A telep mezőgazdasági jellegét mutatják a vasszerszámok, csákányok, kapák, sarlók,

kaszák és szőlőmetsző kések. A római házak és épületek alatt gyakoriak az őskori objektumok.

Budaörsön – egyedülálló módon Pest megyében – ismerjük mind a településnek az eredeti római nevét, mind a villatulajdonosok közül legalább hatnak a nevét. Egy 3. századi oltárkő tanúsága szerint a *pagus Herculius* és ezen belül a *vicus Teuto* területén épültek ezek a villagazdaságok. Aquincum territóriumra ugyanis *pagusok*ra, kerületekre volt felosztva. Ezen belül falvak, *vicusok* voltak. A Budaörsi *vicus Jupiter Teutanus* néven még a 3. században is továbbélő kelta főistenről kaphatta nevét.

A birtoktulajdonosok többsége felirataik alapján 3. századi. A leggazdagabb 3. század eleji tulajdonos neve több oltárkőn is fennmaradt: M(arcus) Antonius Victorinus, Aquincum colonia *duumvirje*. Terra Maternek szentelt oltárkőn felesége, Ulpia Spectata neve is szerepel. A másik oltárt Hercules Augustusnak emelte. A Severus-korban Hercules kultusza háttérbe szorítja Pannoniában a hadiistenét, Marsét. Egyik jelzője is erre utal (Hercules Illyricus). A katonaság körén túllépő, népi isten lett belőle. Budaörs egész területe az ókorban a Herculesről elnevezett kerülethez – *pagus Herculius* – tartozott. M. Ant. Victorinus Aquincumban korábban alapított egy *Mithraeumot* is. A budaörsi szőlőhegyről már a múlt század elején kerültek elő Mithras szentélyhez tartozó kövek. A kultusz központját alkotó dombormű Mithrast ábrázolja a gonoszt jel-

Herculesnek szentelt oltárkő, Kr. u. 3. század

Kőépület részlete a megmaradt oszlop tördékével

Kora római mécses állatábrázolással

Szarkofág, Kr. u. 3. század

képező bika megölése közben. A szentély építését bizonyító két oltárkövet M. Aurelius Frontinianus és M. Aurelius Fronto, a *legio II. Adiutrix* katonái állították a legyőzhetetlen Mithrasnak. A 3. század elején tehát jelentős Mithras-közösség élt Budaörsön, melynek egyik képviselője a mi villánk tulajdonosa lehetett.

A 210-es években élt itt Aurelius Firmanus családjával. Ő temette katona fiát a temetőben talált szarkofágba. Későbbi, 3. század közepi tulajdonos volt Aurelius Setanus, az *ala prima Thracum* veteránja, aki Iupiternek állított itt oltárt. Ulpius Karus neve két határkövön is szerepel, melyeket a legnagyobb, késő Severus-korban épült kőépület 4. századi hozzáépítésébe falaztak be. Talán korábban lakott itt, mint a fenti villatulajdonosok. Időrendben megelőzte őket a bennszülött származású T. Sulpicius Justus (*Magnifilius*), akinek sírkövét ugyancsak a temetőből ismerjük. A markomann háborúk utáni újjáépítéstől a Kr. u. 251 utáni években bekövetkezett pusztulásig élhettek itt ezek az emberek. Birtokaik nagysága eltérő lehetett, hiszen Aurelius Setanus veterán katona volt, valószínűleg kisbirtokkal, M. Ant. Victorinus pedig Aqiuncum vezető tisztségviselője, minden bizonnyal egy nagyobb középbirtok tulajdonosa. A 3. század közepén itt élő emberek gazdagságát is jelzi a több mint kétezer darabból álló elrejtett ezüst éremkincslet.

A település a rétegtani adatok alapján először a markomann háborúk idején, Kr. u. 180 körül égett le, majd a fenti elrejtett éremkincs tanúsága szerint a szomszédos barbár népek betörése következtében a Kr. u. 250-es évek elején. A megújított padlószintek s a 4. századi leletek (hagymafejes *fibulák*, érmek, zöldmázás kerámia) mutatják, hogy újjáépítették, s utána a 4. század végéig élhettek itt. A 4. századi építkezéseket már nagyrészt elszántották, meglétükre főleg a felszínen igen nagy mennyiségben található 4. századi érmek utalnak, valamint a későbbi átépítések. A késő római korban, a 4–5. század fordulóján már néha temetkeztek is a telep gödreibe s az épületek közé. Egy ke-

let–nyugat tájolású halott mellé simított egyfülű korsót és vastórt helyeztek.

A TEMETŐ KORSZAKAI ÉS LELETEI

A római telephez és villához tartozó temető a dombtetőn, a teletől körülbelül 50 méterre északi irányban került elő. A mintegy 466 sír nagy része római volt. A római kori temetkezés csontvázas földsírokkal kezdődött, az 1–2. században. Bennük a halott fejjel kelet felé feküdt. A női sírok gyakori melléklete a kelta eredetű szárnyas *fibulapár*, mellyel a nők felső ruhájukat tűzték össze. A ruhakapcsoló *fibulán* kívül még étel- és italmellékletet tettek a halottak mellé kerámiaedényben („S” profilú szürke tál, festett korsó stb.). Némely sírban csak edények (tál, bögre, pohár) voltak, csontváz nem. Gyakori a sírok tetején vagy két végében a kőpakolás. A körülbelül 70 ide sorolható csontvázas sírból csak hat sírban volt érem. Az igen ritka éremmelléklet a 2. század közepéről–második feléből való (Antoninus Pius és Marcus Antonius korából).

A csontvázas temetkezéssel egyidőben, majd azt felváltva, a 2–3. században hamvasztásos temetkezést találunk. E hamvasztásos sírok nagy részét sajnos a szántás és a szőlőművelés már elpusztította. Jelenleg mintegy 30 ilyen temetkezés nyomait sikerült megfigyelni. Többnyire csak néhány törött edényt, mécses s üveget találtunk bennük. Rendszerint több edényt tettek egy sírba. Jellemző edények a festett korsók, urnaként használt nagyobb festett fazekak, szürke, ún. „S” profilú tálak, fedővel vagy másik tállal lefedett szürke tálak, bepecsételt díszítésű pohár és tál. Az ékszerek megégve kerülnek elő. Legjellemzőbb forma az egygombos, erőprofilú *fibulapár*, mely már a földsírokban is feltűnik. Egyik urnába a hamvak mellé kis arany *medaillont* tettek. A vaskés is igen gyakori melléklet. E hamvasztásos temető kelet felé folytatódott tovább, a Hun-

garofruct épületei alatt is került elő ugyanilyen hamvasztásos sír régebben.

Valószínűleg hamvasztották a kör- vagy négyzet alakú árkokkal körbevett sírokba temetett embereket is. Sírjaikat már elszánhatták, ugyanis sem hamvasztásos, sem csontváz- as földsírt már nem találtunk bennük, s az árkoknak is csak a 10–15 cm mély alja volt meg. A többit elvitte a szántás. E temetkezési forma célja, hogy a halottat elválasszák a környezettől. A kör- vagy négyszög alakú árkok mindig együtt jelennek meg a római s a szomszédos szarmata temetőben. A budaörsi árkok bejárata kelet felé nyílt.

Talán szintén hamvaszthatták vagy máshova temették a kora római kocsitemetkezési sírok tulajdonosait is. Eddig négy kocsisír került elő, melyekbe alulra a lovat, felülre a két- vagy négykerektől, vas és bronzalkatrészekkel, díszekkel ellátott kocsikat temették. Az őslakos kelták hite szerint a halott kocsival utazik a túlvilágra. A gazdagabb, kelta eredetű uralkodó réteg nemcsak sírkövein, hanem temetkezési szokásaiban is követte ezt a hitvallást. Kocsijelenetes sírkő eddig még nem került elő Budaörsön, de a megtalált négy kocsisír bizonyítja, hogy tulajdonosaiknak módjukban állt a legdíszesebb kocsikkal, sőt kedvenc kutyájukkal utazni a túlvilágra (az egyik sírban a lovak alatt egy kutya is előkerült szép bronzveretes nyakörvvel). Két lósrunk is volt, kocsi és ember nélkül, díszesen felszerszámozva.

Területileg a kora római temető nem különül el a késő rómaiától. A temetkezés a keleti oldalon, a Seregélyes utcánál kezdődött a korai sírokkal, majd minden szünet nélkül folytatódott a 3–4. századi csontváz- as, késő római sírokkal.

A 3. század közepén, második felében a rómaiak újra áttértek a csontváz- as temetkezésre. Egy 3. századi éremmel keltezett sírban a halott fülében két ezüst fülbevaló, nyakán apró szemesgyöngyökből nyaklánc, karjain egy- egy bronz lemez karperec, ujján gyűrű volt. Fejéhez piros festett tálat tettek, ebben volt a 3. század első feléből származó érem (Julia Maesa denár, Roma 218–222). A sírokba tett érmek mindenkor csak *terminus post quem* értékűek, tehát a fenti temetkezés valamikor 222 utánra keltezhető. A festett kerámia- mellékletek alapján több érem nélküli

Pánsíp- tartó alak töredéke

csontváz- as sír is erre az időszakra, a 3. század közepé- re–második felére tehető.

A 3. században tűnik fel a szarkofág- temetkezés is. A szarkofágok eredetileg a felszínen, egy sírkert közepén álltak. A budaörsi szarkofágot már másodlagos helyzetben, földbe temetve találtuk meg. Még a római korban kirabol- ták. E szarkofág eredeti tulajdonosának nevét nem ismer- jük, mivel előlapján, a felirat közepén vágta bele egy lyu- kat a sírablók s ezen keresztül fosztották ki. Családjának neve viszont fennmaradt a feliraton (felesége, apja, unoká- ja). Egy germán hadjárat során Lauriacumban meghalt ró- mai katonát temettek ide, aki már 23 évet szolgált s földi maradványait családja – megbízva az unokáját, Festust – hazaszállította. Az előlap két oldalán álló s katonai jelvé- nyeket tartó két alak a *signifer* és az *aquilifer*. E katona családja a budaörsi telepen lakott.

A 4. századi, késő római temetkezések tájolása több- nyire éppen ellentétes a korai csontváz- as sírokkal. Itt a ha- lott fejét nyugatra tették. E késői időszakra több sírforma jellemző. A szegényebbek földsírokba temetkeztek, a gaz- dagabbak kőlapokból épített kőláda sírokba, néha téglási- rokba. A kőládasírok alját gyakran *tegulákkal* rakták ki, te- tejükre pedig egy kőlap került. E kőládák korábbi sírkövekből készültek, így ránk maradtak, ha csak másod- lagos felhasználásban s gyakran törötten is, a kora római temetkezés ezen felszínre állított emlékei. Egy római szté- lére (sírkő) általában ráírták a halott nevét, életkorát, néha foglalkozását is. A halott neve a bennszülött keltáknál mindössze egy név, mellette az apa neve. Ilyen bennszülött kelta nevet tartalmazó sírkő kettő ismert Budaörsről. Kelta szülőktől származhatott a már három nevet viselő Titus Sulpicius Iustus, aki még feltüntette sírkövén egy nevet vi- selő apját (*Magni filius*). 25 éves korában halt meg, foglal- kozása nem szerepel a kövön. Egy másik faragott sírkőtö- redéken egy egész családot láthatunk római öltözékben; a feliratos rész nem maradt ránk. Több kisebb ábrázolás (pánsíp- ot és pásztorbotot tartó alak, gyümölcskosár, szőlő- indák stb.) és felirattöredék is előkerült e késő római sírokba beépítve.

A késő római sírokban jellemző férfimelléklet a hagy- mafejes *fibula*, mellyel jobb vállukon a köpenyt tűzték ösz- sze a férfiak. E fibulát gazdagabb, valamilyen vezető tiszt- séget betöltő férfiak hordhatták. Mérete a 4. század folyamán egyre nagyobb lesz s díszítése is változik (pont- körös díszítés, pelta motívumok, áttört díszítés). Dereku- kon a férfiak vas- vagy bronzcsatos, veretes övet viseltek. A nőket felékszerezve tették a sírba. Nyakukban gyöngy- sor, karjukon karperec, néha gyűrű. Egy esetben fésűt is ta- láltunk. Pénzt a szájukba, vagy a kezükbe, néha az övön hordott tarsolyba tettek. A halottak fejéhez vagy lábához korsókban, üvegpoharakban étel- ital mellékletet helyeztek. Jellegzetes edények a késő római zöldmáz- as korsók, lóhe- relevél alakú kiöntős szürke korsók s a kis bögrék. Hosszú nyakú, gömbhasú üvegpalackok, kis illatszeres üvegek,

„szoptató” üvegek s kúpos aljú poharak is ránk maradnak néha. Néha házaspárokat is találunk együtt eltemetve.

Szerszámként néha vaskés vagy orsógomb fordul elő. Az érme két 3. századi kivétellel Nagy Constantinus 330-as évekből származó vereteivel kezdődnek és Valens, illetve Gratianus 375-ig tartó érmeivel záródnak. A budaörsi temetőben kb. 210 sír sorolható a késő római korhoz.

A késő római sírok többségét, főleg a felszínen sokáig látszó kőláda- és téglasírokat még a római kor végén kirabolták.

Kereszténységre utaló nyom kevés akad Budaörsön. Keresztény temetkezések lehetnek esetleg a melléklet nélküli sírok, számuk a század vége felé egyre nő a pannoniai temetőkből. Budaörsön is elég sok ilyen volt. A keresztényeket halotti lepelbe takarva tették a sírba, s ilyenkor vagy egyáltalán nem kaptak mellékletet, vagy a tárgyakat nem a viseletnek megfelelő helyre tették. Több budaörsi sírban találtunk a lábnál hagymafejes *fibulát* és bronzcsatot. Egyik ilyen sírnak a csatján Bellerophon-ábrázolást láthatunk (lovas alak hátul lobogó köpenyben, a ló alatt egy kutya fut). Mellette Valens-érem (Kr. u. 364–367).

A népvándorlás korában is lakott volt e domboldal. Kora avar kori (568–670) szórványos sírokat találunk a római villa épületei közt. Az egyik csoportban gyerek- és női sírok kerültek elő, nyugat-keleti tájolással. Nyakukban gyöngysor, kezükben vagy tarsolyukban orsógomb, övükön kés. A másik csoportba északnyugat–délkelet tájossal többnyire férfi sírok tartoztak, gazdag ezüst vagy aranyozott mellékletekkel. Egyiknek kardja is volt, ezüst díszekkel. Fegyverként még háromékkű nyílhegyeket tettek melléjük. Öveiket lemezes, indás mintákkal díszített bronz-, néha ezüstözött veretek és szíjvégek díszítették, rajta vaskés lógott. Aranyfülbevaló, faragott csontlapocskák voltak még a sírokban. Ételmellékletként egy-egy nagyobb csontot kaptak a lábukhoz helyezve, edény nélkül.

Az Árpád korban a római temető területére temetkeztek az itt lakók. Többnyire melléklet nélküli sírjaik egy csoportban fekszenek a római temető északnyugati részén. Kevésbé mélyre ásták sírjaikat, mint a római sírokat, így igen sokat megbolygatott a szántás. Egyikben felfűzött, 10. századi pénzezből álló nyakláncot és „S” végű fülbevalót viselt az eltemetett férfi. Egy másiknak a ruháját kis füles bronzgombok díszítették, hajában hajkarika. Településüket eddig nem

Családi dombormű töredéke

találtuk meg, talán messzebb volt. A közeli Kamaraerdei törzsgyümölcsösben terült el a középkori Horhi falu.

A fenti régészeti lelőhelyek határát nem a feltárás határa, vagyis a mai utcák alkotják (Szőlőskerti út–Seregélyes utca). Nyugat felé a rézkori és római telep még kb. 50–100 m hosszan áthúzódik a Szőlőskerti út másik oldalára, amely jelenleg Törökbálinthoz tartozik. Kelet felé pedig a Hungarofruct hűtőházának építésekor előkerült középső bronzkori ékszerlelet, a késő bronzkori urnasíros kultúra temetője és a kora római hamvasztásos sír bizonyítja, hogy mind az őskori, mind a római lelőhely folytatódott, a Seregélyes utca túloldalán is (MRT 7. kötet. 5/10.lh.). Dél felé a Hosszúréti patak határolja a lelőhelyet. A patak déli oldalán lévő meredek domboldalon már a bronzkori földvár található.

A mintegy másfél éves ásatás szebb leletei s az egyik kocsisír makettje a budaörsi régészeti kiállításon láthatóak. Az udvaron egy kis fedett szentélyben az oltárkövek és a késő római temetőben lévő sírkő töredékek is megtekinthetők.

A feltárt területen raktárbázis épül. A mélyebben fekvő kőépületekre töltés kerül, a magasabban fekvők megsemmisülnek. A Budaörsi Önkormányzat tervbe vette egy körülbelül 40 méteres sáv bemutatását, ahol a római kőépületeket régészeti park keretében tartanák meg. Reméljük, a terv megvalósul.